

Het mijntrauma van Limburg

Hoe de mijnsluiting de Limburgse beeldvorming over de mijnen beïnvloedde

Jean Querelle (s4598083) | Begeleider: dr. Paul Puschmann
15 januari 2020 | Nijmegen | 9.199 woorden

*Veur Opa Tjeu en Oma Griet
Kènjer van de koel*

Foto omslag: Rijkheyt, 'De val van de Lange Jan', <http://www.rijkheyt.nl/in-de-kijker/de-val-van-de-lange-jan> [geraadpleegd 07-01-2020].

Inhoudsopgave

Inleiding	pag. 4
Hoofdstuk 1: Zuid-Limburg en de mijn	pag. 7
Hoofdstuk 2: Cultureel trauma in Zuid-Limburg	pag. 12
Hoofdstuk 3: Cultureel trauma in de Limburgse volkscultuur	pag. 18
Conclusie	pag. 23
Bibliografie	pag. 24

Inleiding

Op 11 oktober 2013 kondigde de gemeente Heerlen aan in 2015 een themajaar te gaan organiseren in samenwerking met andere Zuid-Limburgse gemeenten. In het persbericht over de aankondiging van het Jaar van de Mijnen sprak de toenmalige burgemeester van Heerlen, Paul Depla, lovend over het initiatief: ‘We willen ons erfgoed, de verhalen uit het verleden overdragen aan de volgende generatie en vooral ook inzetten voor de toekomst. Innovatiekracht en onvervalste koempelmentaliteit zijn kwaliteiten die onmisbaar zijn voor de ontwikkeling en uitbouw van onze stad en regio. Belangrijke kwaliteiten in ons DNA waar we trots op mogen zijn.’¹ Een interessante uitspraak gezien het gebruik van het woord ‘DNA’, dat wijst op een stabiele, onwrikbare eigenschap die blijkbaar in de gemiddelde Zuid-Limburger huist, ondanks dat industriële mijnbouwsector al meer dan 45 jaar niet meer actief is in Zuid-Limburg.

Gezien de grote hoeveelheid (wetenschappelijke) literatuur die is verschenen over het Zuid-Limburgse mijnverleden, is het niet verwonderlijk dat de mijnen worden gezien als integraal onderdeel van de Limburgse geschiedenis. Enkele voorbeelden van deze blijvende interesse zijn de boeken over het leven rondom de mijn van hoogleraar Letterkunde Wiel Kusters, zoon uit een Limburgs mijnwerkersgezin.² Later publiceerde journaliste Marcia Luyten, die overigens de mijnperiode nooit bewust meemaakte aangezien ze werd geboren in 1971, een journalistieke geschiedenis van de mijnperiode in Zuid-Limburg.³ De mijn blijft aanwezig in de herinnering van veel Limburgers, zelfs bij generaties die niet zijn opgegroeid in de periode dat in Limburg steenkool werd gedolven.

Niet alleen journalisten of betrokkenen blikken terug op het mijnverleden, maar ook de geschiedwetenschap doet al jaren haar spreekwoordelijke duit in het zakje wat betreft onderzoek naar de Limburgse mijnen. Met name het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg (SHCL), een particuliere stichting die onderzoek doet naar de economische en sociale geschiedenis van Limburg, is medeverantwoordelijk voor de aanzienlijke hoeveelheid artikelen die zijn gepubliceerd over het Limburgse verleden. Deze studies gaan voornamelijk in op de economische en sociale aspecten van de Limburgse geschiedenis, zoals publicaties over de gezondheidszorg die werd geregeld via het mijnwezen, het dagelijks leven van mijnwerkersvrouwen en hoe mijnwerkers onder de grond te werk gingen.⁴ Daarmee vertolkt het instituut een belangrijke rol in de beeldvorming over het Limburgse verleden en met name het in kaart brengen van de economische en sociale geschiedenis van de Zuid-Limburgse mijnen.

Dat het mijnwezen tussen 1900 en 1974 haar stempel heeft gedrukt op de Zuid-Limburgse geschiedenis is onomstotelijk bewezen door instanties zoals het SHCL, maar over de effecten van het verdwijnen van het overheersende economische instituut is vooralsnog weinig geschreven. Zo deed econoom Wim Derks onderzoek naar de economische gevolgen van de mijnsluiting voor de Zuid-Limburgse arbeidsmarkt en schreef het SHCL in samenwerking met het ETIL een omvangrijk rapport over de herstructurering van de Zuid-Limburgse economie na de mijnsluiting.^{5,6} Hierdoor is veel bekend over

---

¹ Gemeente Heerlen, ‘Jaar van de mijnen in 2015’, <https://www.demijnen.nl/actueel/nieuws-item/jaar-van-de-mijnen-2015> [geraadpleegd op 01-11-2019].

² Wiel Kusters, *In en onder het dorp: mijnwerkersleven in Limburg* (Nijmegen 2012).

³ Marcia Luyten, *Het Geluk van Limburg* (Amsterdam 2018).

⁴ Voor meer informatie zie Serge Langeweg, ‘Het arbeidsproces en de organisatie van het werk’, in: Ad Knotter (red.), *Mijnwerkers in Limburg: Een Sociale Geschiedenis* (Nijmegen 2012), pp. 54-99; Willibrord Rutten, ‘Het thuisfront van de mijnwerker’, in: Knotter (red.), *Mijnwerkers in Limburg*, pp. 388-425.

⁵ Wim Derks, ‘De arbeidsmarkt in Limburg 1960-2005: is de sluiting van de mijnen verwerkt?’, in: Ad Knotter & Willibrord Rutten (red.), *Jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg 2005* (Maastricht 2005), pp. 173-196.

⁶ ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg. 35 jaar herstructurering en reconversie 1965-2000 en een doorkijk naar 2010* (Maastricht 2013).

het mijnverleden en de mijnsluiting, maar de manier waarop de mijnsluiting de Zuid-Limburgse beeldvorming over het mijnverleden heeft beïnvloed is tot nu toe nog niet onderzocht.

Gezien het feit dat ook jongere generaties Zuid-Limburgers nog steeds aandacht besteden aan het mijnverleden mag men concluderen dat deze periode nog steeds een rol speelt in het dagelijkse leven en beeldvorming van de Zuid-Limburgse identiteit. Om deze maatschappelijke toestand te kunnen plaatsen biedt het sociologische concept van cultureel trauma, gemunt door de Amerikaanse socioloog Jeffrey C. Alexander, uitkomst. Hij ziet cultuur als een representatie van gebeurtenissen die invloed hebben op de identiteit van een groep individuen die een samenleving vormen. Een cultureel trauma zou in de uitleg van Alexander een geconstrueerd beeld zijn over onverwachte ontwikkelingen in een samenleving, die ervoor zorgen dat de individuen de samenleving als aangetast en getraumatiseerd zien.⁷ De sociologische 'Trauma'-school zet zich af tegen eerdere tradities binnen de sociologie. Alexander omschreef eerdere onderzoekstradities zoals het 'verlichtingsdenken', waar sociologen maatschappelijke veranderingen beschouwen als een onstuitbare vooruitgang, en het 'crisisdenken', waar onderzoekers bij elke verandering in de samenleving beschouwen als een potentiële crisis, als leken theorieën die de psychologische uitleg van trauma niet in acht nemen.⁸

De socioloog Piotr Sztompka werkte samen met Alexander aan deze theorie en schreef in 2004 een artikel over de politieke, economische en sociale veranderingen in Polen na de val van de Sovjet-Unie, en hoe deze veranderingen de gemoedstoestand van de Poolse samenleving beïnvloedden in de jaren na de val van de Sovjet-Unie.⁹ Ondanks dat de 'Trauma'-school een wetenschappelijkere methode aanbiedt voor het analyseren van maatschappelijke veranderingen, merkte de Duitse socioloog Hans Joas op dat theorie van Alexander en Sztompka gestoeld is op een brede definitie van trauma. Hierbij zou elke maatschappelijke verandering in aanmerking komen voor het label 'trauma', terwijl in de praktijk niet elke verandering traumatisch van aard is.¹⁰ Sztompka erkende echter dat zijn onderzoek een brede insteek had: 'The proposed theory of cultural trauma, (...) is mostly tentative and hypothetical. In many places it merely indicates the areas of "defined ignorance". It is up to the future research and analysis to provide more adequate understanding.'¹¹ Aangezien het historisch onderzoek dat is geschreven over de Zuid-Limburgse mijnsluiting voornamelijk economisch of sociologisch van aard is, biedt de theorie van Sztompka een nieuwe invalshoek om de mijnsluiting te analyseren, omdat de fundamentele verandering in de Zuid-Limburgse samenleving onderzocht kan worden vanuit het perspectief van beeldvorming in plaats van een economische studie. Om een praktische invulling te geven aan het onderzoek betoogde Sztompka dat naar aanleiding van een trauma een samenleving een aantal symptomen vertoont waaraan men kan beoordelen of deze is getraumatiseerd; wantrouwen van autoriteiten, verwarring over de eigen identiteit, pessimisme over de toekomst en nostalgische gevoelens richting het verleden.¹²

In het geval van de Zuid-Limburgse identiteit speelt de Limburgse taal een belangrijk onderdeel, waardoor het onderzoeken van Limburgse liedjes die reflecteren op de mijnsluiting en haar gevolgen een mogelijke inzicht kan geven in het beschrijven van een dergelijk cultureel trauma. De liedjes die worden geanalyseerd zijn komen uit vier verschillende perioden om zo eventuele intergenerationele veranderingen rondom het discours van het trauma te registreren. Deze perioden zijn respectievelijk tijdens het proces van de mijnsluiting, kort na de mijnsluiting, tijdens de economische crisis van de jaren '80 en zeer recent.

---

⁷ Jeffrey C. Alexander, 'Toward a Theory of Cultural Trauma', in: Jeffrey C. Alexander (ed.), *Cultural Trauma and Collective Identity* (Berkeley/Los Angeles 2004), pp. 1-2.

⁸ Alexander, 'Toward a Theory' in: Ibidem. pp. 3-10.

⁹ Piotr Sztompka, 'The Trauma of Social Change: A Case of Postcommunist Societies', in: Ibidem, pp. 155-195.

¹⁰ Hans Joas, 'Cultural Trauma? On the Most Recent Turn in Jeffrey Alexander's Cultural Sociology', *European Journal of Social Theory* 8:3, p. 372.

¹¹ Sztompka, 'The Trauma of Social Change', p. 195.

¹² Ibidem, pp. 175-178.

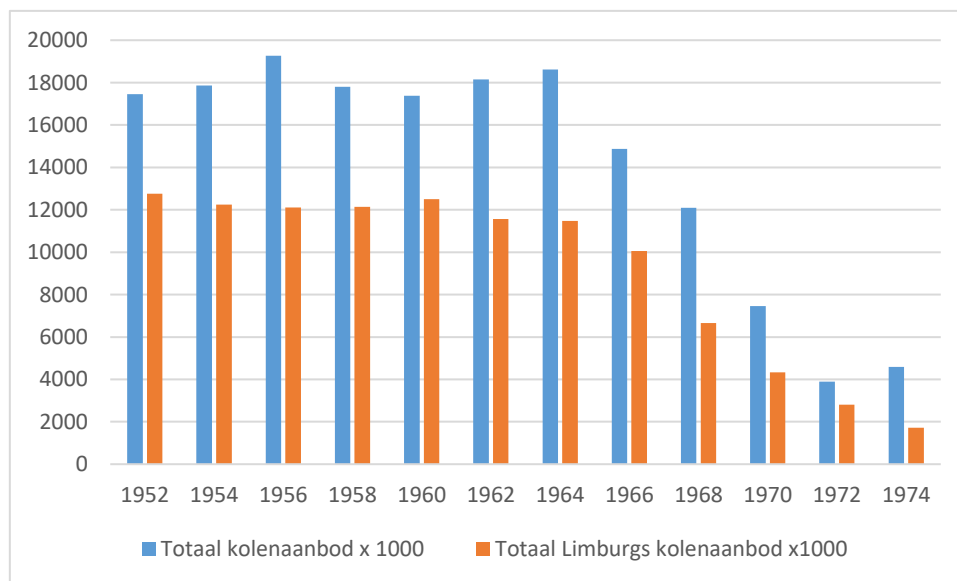
In deze studie wordt hoofdzakelijk onderzocht hoe de mijnsluiting de Zuid-Limburgse beeldvorming over de kolenmijnen beïnvloedde. Allereerst wordt aan de hand van wetenschappelijke literatuur de nodige context rondom de kolenmijnen in Zuid-Limburg en de mijnsluiting gegeven, waarop het bovengenoemde concept ‘cultureel trauma’ zal worden toegepast op de mijnsluiting en haar gevolgen, volgens een model dat hiervoor is ontworpen door Sztompka. Zo kan worden aangetoond welke gebeurtenissen en ontwikkelingen leidden tot een cultureel trauma in Zuid-Limburg. In het laatste hoofdstuk zal de focus liggen op de uiting van dit trauma en wat de regio kan doen om dit trauma definitief te overwinnen. De uiting van dit trauma zal worden onderzocht door het onderzoeken van het discours dat wordt gebruikt binnen volksliedjes over de mijnsluiting. In de conclusie wordt antwoord gegeven op de vraag hoe het culturele trauma dat de regio opliep het beeld rondom de mijnen heeft beïnvloed.

Hoofdstuk 1: Zuid-Limburg en de mijn

De geschiedenis van de mijnen in Zuid-Limburg is de afgelopen decennia uitvoerig onderzocht op economisch en sociaal gebied, met name door onderzoekers van het SHCL. In de publicaties die zijn verschenen over de Limburgse mijnen wordt veelal de focus gelegd op de economische aanwezigheid van het mijnbedrijf in Limburg en op de sociale rol die het mijnwezen innam binnen de samenleving. In dit hoofdstuk wordt verder in gegaan op de huidige literatuur om te onderzoeken wat het huidige beeld is rondom de economische en sociale functies van de Limburgse steenkolenmijnen. Allereerst wordt gekeken naar de omvang van de mijnsector binnen Zuid-Limburg om vervolgens dieper in te gaan op de sociale rol het mijnbedrijf. Als laatste zal een economische analyse worden gegeven van de directe gevolgen van de mijnsluiting voor de Zuid-Limburgse arbeidsmarkt.

De economische rol van het mijnbedrijf

Het mijnwezen had een grote invloed op de Limburgse economie, gezien de enorme werkgelegenheid die de sector met zich meebracht. Wat betreft arbeidsplaatsen was 1958 een hoogtepunt, toen zo'n 56.000 werknemers in dienst waren bij de twaalf mijnzetels.¹³ Niet alleen de werknemers van mijnbedrijven, maar ook toeleverings- en transportbedrijven hadden veel belang in de mijnsector. Naar schatting waren zo'n 30.000 arbeiders op indirecte wijze betrokken in de kolenindustrie in 1960.¹⁴ In vergelijking met de potentiële beroepsbevolking van Zuid-Limburg in het zelfde jaar – zo'n 302.385 personen in totaal¹⁵ – betekent dit dat het mijnwezen, dat in 1960 rond de 53.000 werknemers in dienst had¹⁶, en 30.000 betrokken werknemers uit andere sectoren, verantwoordelijk was voor zo'n 27,45% van de arbeidsplaatsen in Zuid-Limburg in 1960. Voor Nederland waren de kolenmijnen ook belangrijk, aangezien tot in de jaren '50 kolen de belangrijkste bron van energie waren en de Limburgse mijnen het gros hiervoor leverden, zoals blijkt uit Figuur 1.1.

Figuur 1.1: Totale Nederlands en Limburgs kolenaanbod in tonnen, 1952-1974.

Bron: CBS Statline, 'Kolen en kolenproducten; winning, in- en uitvoer, productie; vanaf 1802'.

Gezien de grote toestroom van goedkope kolen uit de Verenigde Staten en de ontdekking van het aardgasveld bij Slochteren verslechterde de positie van de Limburgse mijnen als energieleverancier aanzienlijk in de jaren '60, maar desondanks werkten in 1965 nog zo'n 45.000 mensen in dienst van de

¹³ ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg*, p. 20.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Derks, 'De arbeidsmarkt in Limburg', pp. 174, 179. Op basis van CBS gegevens laat Derks zien dat 57% van de totale Zuid-Limburgse bevolking tot de potentiële beroepsbevolking (mannen en vrouwen tussen de 15-65 jaar) werd gerekend. $530.500 \times 0,57 = 302.385$.

¹⁶ ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg*, p. 20.

mijnbedrijven. In datzelfde jaar werd door minister van Economische Zaken Joop den Uyl aangekondigd dat de Nederlandse regering overging op het sluiten van mijnen vanwege de grote verliezen die de kolenproductie draaide, waarmee het einde van de Limburgse kolenindustrie werd ingeluid.

De sociale rol van het mijnbedrijf

Het mijnwezen vervulde niet alleen een economische functie, maar had ook een vergaande invloed op het dagelijkse leven haar werknemers, en daarmee veel inwoners van Zuid-Limburg. De mijn was een allesomvattende structuur die rondom het leven van Zuid-Limburgers werd opgebouwd, of zoals historicus Willibrord Rutten het noemt: ‘een mijnverzorgingsstaat’.¹⁷ Deze voorzieningen werden gebouwd met het idee dat de voorzieningen voor alle mijnwerkers, ongeacht geloof of overtuiging, toegankelijk moesten zijn, ondanks dat veel ziekenhuizen, sportclubs of andere verenigingen een katholieke signatuur hadden.¹⁸ Om een helder beeld te krijgen worden de sociale aspecten van de gezondheidszorg, huisvesting en vrije tijd, hieronder kort uiteengezet.

Het Algemeen Mijnwerkers Fonds (AMF) werd veelal gezien als het belangrijkste zorginstituut voor mijnwerkers in Zuid-Limburg. Het fonds werd in 1919 opgericht en fuseerde alle eerdere ziektefondsen en pensioenregelingen tot een centraal instituut. Het AMF ondersteunde de medische zorg in de vorm van ziekenhuizen, het opleiden van medisch personeel en pensioens- en weduweregelingen. Tegen de jaren '60 was het AMF uitgegroeid tot de grootste ondersteuner op het gebied van ziekenzorg, het beleggen van pensioenfondsen en het verstrekken van krediet voor het opzetten van voorzieningen voor mijnwerkers.¹⁹ Het idee hierachter was dat wanneer een mijnwerker goed werd verzorgd, hij ook harder en beter zou werken voor het bedrijf, en daarmee zich ook solidair zou voelen met het bedrijf, wat in essentie verstandig ondernemersbeleid was.²⁰ Lange tijd betaalde het AMF de pensioenen van oud-mijnwerkers, maar dat werd, omdat er geen premiebetalende mijnwerkers meer waren, steeds lastiger waardoor het fonds uiteindelijk werd overgenomen door andere beleggers.²¹

Naast de gezondheidszorg en pensioenregelingen, hield de mijn zich ook bezig met huisvesting van haar personeel. De vele ‘mijnkolonieën’ die door Zuid-Limburg zijn gebouwd zijn hiervan een uitstekend voorbeeld, aangezien deze manier van huisvesting ervoor moest zorgen dat er arbeidskrachten voor de mijnen werden aangetrokken én vastgehouden.²² De tactiek om via huisvesting de mobiliteit van een arbeider te reduceren werd toegepast in alle mijnbouwgebieden in Noordwest-Europa, dus Zuid-Limburg was in dat opzicht niet uniek.²³ De woongebieden hadden vaak een geïsoleerde ligging ten opzichte van aangrenzende dorpen of steden, waardoor een ‘mijnkolonie’ een hechte gemeenschap vormde. In de eerste instantie kon een mijnwerker alleen aanspraak maken op een woning wanneer hij bij de desbetreffende mijn werkte. Zodra de mijnwerker uit dienst trad bij het mijnbedrijf, verloor hij dus ook zijn huis.²⁴ Onafhankelijke woningbouwcorporaties zoals ‘Ons Limburg’ en ‘Thuis Best’ werden opgezet om ervoor te zorgen dat mijnpersoneel minder afhankelijk werd van het mijnbedrijf, hoewel de banden met de mijn wel duidelijk aanwezig bleven, bijvoorbeeld door het inhouden van de huur op het loon dan mijnwerker.²⁵

---

¹⁷ Willibrord Rutten, ‘Gezondheidsvoorzieningen en maatschappelijke hulpverlening’, in: Ad Knotter (red.), *Mijnwerkers in Limburg. Een sociale geschiedenis* (Nijmegen 2012), p. 463.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Rutten, ‘Gezondheidsvoorzieningen’, p. 464.

²⁰ Idem, p. 490.

²¹ Peter Bruijns, ‘Mijnpensioenfondsen stoppen’ *Limburgs Dagblad* (26 februari 2014).

²² De woongroepen die voor mijnwerkers werden gebouwd zijn consequent met de benaming mijnkolonieën aangeduid. Vandaar dat de oude spelling in dit onderzoek is overgenomen.

²³ Willibrord Rutten, ‘Een archipel van kolonieën: wonen in de mijnstreek’, in: Knotter (red.), *Mijnwerkers in Limburg*, p. 427.

²⁴ Idem, p. 434.

²⁵ L.G. de Rauw & Sjef Maas, *‘Ons Limburg’ 1911-1918* (Heerlen 1981), p. 14.

Met de oprichting van corporaties zoals ‘Ons Limburg’, kwam ook de katholieke kerk nadrukkelijker in beeld als sociale controleur. Een groot deel van het leven buiten de mijn was namelijk nauw verbonden met het mijnbedrijf én de katholieke kerk. Zo werden in de nieuwe ‘kolonieën’ kerken gebouwd om te zorgen dat het mijnpersoneel de zondagsmis kon volgen en netjes kon biechten.²⁶ Ook kregen gezinnen van mijnpersoneel regelmatig woninginspectrices op de koffie, die nauwlettend de zedelijke en hygiënische toestanden van de woning in de gaten hielden. Zo ondersteunde de woninginspectie bijvoorbeeld een ziek gezinslid. Roddels over buitenechtelijke verhoudingen, (afgebroken) zwangerschappen of het in het bezit hebben van onzedelijke literatuur – vaak communistische teksten – werden echter ook genoteerd in het boekje van de woninginspectrices, waardoor het gezin het risico liep te worden uitgezet.²⁷ Daarnaast kenden de directies van de mijnbedrijven subsidies toe aan de kerk om ervoor te zorgen dat er een sfeer van sociale rust werd gecreëerd, om te voorkomen dat het communistische gevaar voet aan de grond kreeg in het geïndustrialiseerde Limburg: ‘Het katholieke sociale werk was helemaal met de mijn vervlochten.’²⁸

Veel sport en cultuur verenigingen stonden eveneens onder een katholieke invloed, zoals is te zien aan het voorvoegsel R.K. bij verschillende Zuid-Limburgse voetbalclubs in die tijd. Dit voorvoegsel was uiteraard ook onderdeel van de verzuiling die de samenleving beïnvloedde, maar clubs kregen vaak een pater toegewezen als ‘geestelijk adviseur’ terwijl katholieke jongens niet voor ‘neutrale’ clubs mochten uitkomen.²⁹ Elke mijnzetel kende tal van voetbalclubs, aangezien elke groep mijnwerkers, beampten en ander personeel wel zijn eigen team had opgericht. Omdat de teams werden gevormd vanuit het mijnbedrijf, stond de eer van de mijn vaak ook op het spel, wat leidde tot een gevoel van solidariteit met de werkgever.³⁰ Sportief hoogtepunt was het landskampioenschap van SV Limburgia uit Brunssum – de voetbalploeg van Staatsmijn Hendrik – dat in 1950 met ‘elf onvermoeibare en onverwoestbare koempels’ Ajax Amsterdam met 0-6 versloegen in het Olympisch stadion te Amsterdam, wat de voetbalsport in Limburg weer ten goede kwam.³¹ Het mag dan ook geen toeval heten dat de eerste Nederlandse betaald voetbalclub, Fortuna ’54, werd opgericht in Geleen en in samenwerking met de Staatsmijn Maurits haar thuiswedstrijden afwerkte in het Mauritsstadion.³² Behalve voetbalclubs en andere sporten, werden ook andere activiteiten zoals muziekkorpsen, duiven melken of het onderhouden van een volkstuintje aangemoedigd door het mijnwezen en de kerk. Hiermee werd niet alleen de sociale rust behouden, maar verschaften arbeiders zich ook een eigen identiteit en werd er sociale cohesie binnen de gemeenschappen gecreëerd.³³

De gevolgen van de mijnsluiting op de arbeidsmarkt

Bij de aankondiging van de afbouw in de mijnsector deed de Nederlandse regering de beloftes dat er geen mijnsluiting zou plaatsvinden zonder redelijk perspectief op ander werk of zonder redelijke (financiële) regelingen voor de werknemers.³⁴ Gezien de 75.000 banen die nu moesten worden vervangen, moest de overheid met een plan komen om de werkgelegenheid op peil te houden. Hierbij werden opstartsubsidies en vestigingspremies beloofd aan bedrijven die een vestiging openden in Zuid-Limburg.³⁵ De bekendste voorbeelden zijn het CBS in Heerlen en de DAF-fabriek in de buurt van Born, maar veel productiebedrijven zoals de Caja (kinderwagenwielen), Burex (tandenborstels/wc-borstels/verfkwasten) of Everts&Van der Weijden (schroefbouten) kwamen na het wegvallen van de

²⁶ Willibrord Rutten & Serge Langeweg, ‘Verenigingsleven en vrijetijdsbesteding’ in: Knotter (red.), *Mijnwerkers in Limburg*, pp. 494-497.

²⁷ Rutten, ‘Een archipel van kolonieën’, pp. 449-451.

²⁸ Rutten & Langeweg, ‘Verenigingsleven’, p. 500.

²⁹ Idem, pp. 508-509.

³⁰ Ibidem.

³¹ ‘Limburgia is landskampioen’, *Het Vrije Volk: Democratisch-Socialistisch Dagblad* (26 juni 1950).

³² Rutten & Langeweg, ‘Verenigingsleven’, p. 509.

³³ Idem, p. 524.

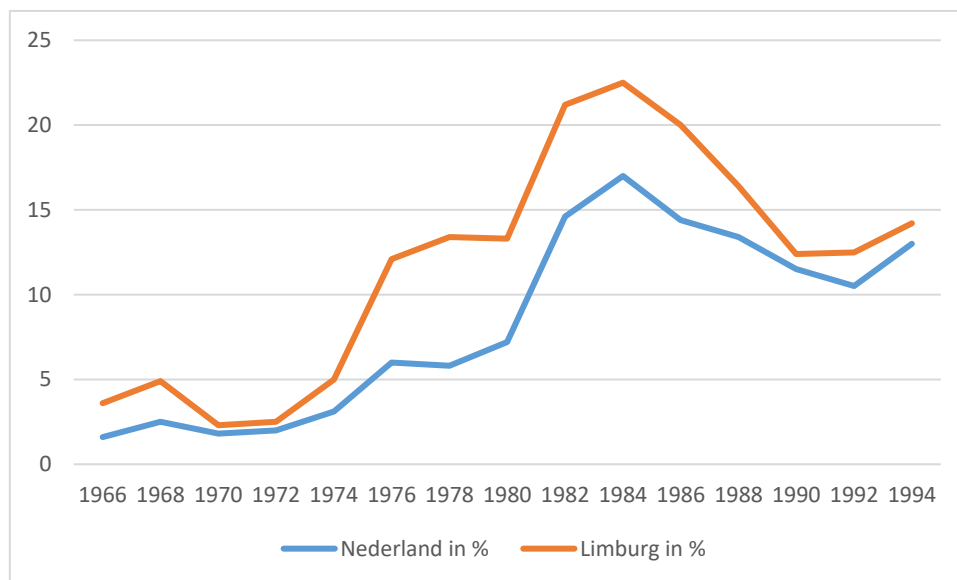
³⁴ De Mijnstreek, ‘Rede Minister den Uyl, gehouden te Heerlen op 17 december 1965’ <https://www.demijnstreek.net/pdf/toespraak-den-uyt-mijnnota.pdf> [geraadpleegd 07-12-2019].

³⁵ ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg*, pp. 38-40.

opstartsubsidies in de jaren '70 flink in de financiële problemen om vervolgens failliet te gaan.³⁶ De werkgelegenheid kelderde dan ook drastisch in de jaren '70 en '80.³⁷ Deze werden mede veroorzaakt door de oliecrisis van 1973 en 1979 waardoor de mondiale economie in zwaar weer verkeerde, iets wat ook effect had op Nederland en Zuid-Limburg. Pas vanaf 1984 begon de Nederlandse en vooral ook de Limburgse economie zich weer enigszins te herpakken, wat resulteerde in stijgende werkgelegenheid waardoor meer mensen een baan konden krijgen.³⁸

Het mijnpersoneel kreeg een aantal opties voorgeschoteld die vielen onder de wederaanpassingsregelingen: omscholing, sociale werkvoorziening, de WAO of de 'overbrugging tot het pensioen'. Waar de eerste genoemde aanpassingsregelingen zich richtten op een nieuwe start, richtten de overige twee regelingen, onbewust of niet, zich vooral op korte termijn oplossingen. Met het vervroegd uittraden of het ontvangen van de WAO traden naar schatting zo'n 16.000 mensen uit de beroepsbevolking van Zuid-Limburg, terwijl velen van hen nog niet per se aan hun pensioen toe waren.³⁹ Van herplaatsing is daarom geen sprake in het geval van veel werknemers die vervroegd uittraden of een WAO-uitkering aanvraagden. Het aantal 'arbeidsongeschikten', die vaak nog wel degelijk geschikt waren om arbeid te verrichten, groeide daarom flink. De cijfers voor arbeidsongeschiktheid worden pas sinds 1970 bijgehouden in Limburg, maar het aantal arbeidsongeschikten lag vanaf het begin van de metingen in Limburg, duidelijk hoger dan in de rest van Nederland, zoals blijkt uit onderzoek van het ETIL en het SHCL.⁴⁰ Omdat bij de beslissing over een arbeidsongeschiktheidsuitkering de kans op werk werd meegewogen en tegelijkertijd de werkgelegenheid daalde en de werkloosheid steeg in Limburg, kwamen meer mensen in aanmerking kwam voor een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Aangezien in 1976 de WAZ en WAJong regelingen werden toegevoegd aan de WAO, valt de grote stijging van het aantal arbeidsongeschikten wel enigszins te verklaren.⁴¹

De daling van de werkgelegenheid in Zuid-Limburg vanaf de jaren '70 zorgde ervoor dat meer mensen vervroegd uittraden via de WAO en dat de werkloosheid ook toenam. In de jaren '60, toen de mijnen nog op volle toeren kolen produceerden was er sprake van een krappe arbeidsmarkt, waar een te kort

Figuur 1.2: Werkloosheidspercentage Nederland en Zuid-Limburg, 1966-1994

Bron: ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg. 35 jaar herstructurering en reconversie 1965-2000 en een doorkijk naar 2010* (Maastricht 2013), pp. 28.

³⁶ Luyten, *Het geluk van Limburg*, pp. 254-256.

³⁷ ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg*, p. 21.

³⁸ Idem, pp. 32.

³⁹ Denteneer, *Gedwongen Beroepswisseling*, pp. 98-103.

⁴⁰ ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg*, pp. 25-26.

⁴¹ Idem, p. 26.

aan arbeidskrachten was. De beloofde banen kwamen in de vorm van fabrieken van de DAF, Caja en Burex, maar op de DAF na waren deze bedrijven maar korte levens beschoren op Limburgse bodem. De oliecrisis van 1973 werd ook gevoeld in Nederland en het ene na het andere bedrijf moest faillissement aanvragen, waardoor de werknemers op straat kwamen te staan. Ondertussen betrad de baby-boomgeneratie ook de arbeidsmarkt, waardoor het aanbod van arbeidskrachten flink steeg, terwijl de werkgelegenheid juist een grote duik nam.⁴² Het resultaat uitte zich in een grote werkloosheid, die op haar hoogste- (of juist diepte-) punt ervoor zorgde dat bijna 22% de beroepsbevolking niet aan het werk kon. Pas in 1990 kwam het regionale werkloosheidspercentage weer in de buurt van het landelijke percentage.

Conclusie

De economische cijfers maken duidelijk dat de kolenindustrie een cruciale rol speelde voor Zuid-Limburg, omdat meer dan een kwart van de potentiële beroepsbevolking wel op een manier beroepsmatig betrokken was in de kolenindustrie. Nadat de overheid besloot over te gaan tot sluiting van de verliesgevendende mijnen, diende zo'n 75.000 nieuwe banen te worden gecreëerd, iets wat een onmogelijke opdracht bleek vanwege de ongunstige economische omstandigheden en het gebrek aan nieuwe investeringen in de regio vanuit het bedrijfsleven.

Naast broodheer was het mijnwezen een belangrijke sociaal instituut, waar mijnwerkers terecht konden voor gezondheidszorg, huisvesting en hun pensioen, wat historici beargumenteren als verstandig ondernemerschap vanuit de mijnbedrijven. De daaruit voortvloeiende sociale controle die de mijnen en de katholieke kerk op de Zuid-Limburgse bevolking uitoefenden, door middel van woninginspecties maar ook door het huren of kopen van een huis te bemoeilijken wanneer iemand niet bij de mijn werkte, zorgde voor een sterke identificatie met het mijnwezen. Het steunen van het verenigingsleven creëerde prestige rondom de mijnzetels zelf en zorgde voor een sociale cohesie. In het volgende hoofdstuk zullen de sociale gevolgen van de mijnsluiting in de jaren '70 en '80 verder worden uitgediept, alsmede de sociale problemen die werden gecreëerd door de hoge werkloosheid en onvoldoende werkgelegenheid.

De woorden die Den Uyl sprak tijdens zijn presentatie over mijnsluiting konden niet treffender zijn gekozen: '(...) sinds ik geconfronteerd ben met het vraagstuk van de mijnindustrie, ik gedrongen ben om te zeggen dat de mijnindustrie Limburg betekent, dat de *monocultuur* van de mijnindustrie beslissend is voor *lot* en *leven* van mensen hier in dit gewest.' [cursivering aangebracht door J.Q.]⁴³

---

⁴² ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg*, p. 29.

⁴³ De Mijnstreek, 'Rede Minister den Uyl, gehouden te Heerlen op 17 december 1965' <https://www.demijnstreek.net/pdf/toespraak-den-uyt-mijnnota.pdf> [geraadpleegd 07-12-2019].

Hoofdstuk 2: Cultureel trauma in Zuid-Limburg

De mijnsluiting werd in eind 1965 aangekondigd en vanaf dat moment werd de kolensector afgebouwd door het behalen van lagere producties, de afvloeiing van mijnpersoneel en uiteindelijk de sluiting van alle mijnzetels in Zuid-Limburg. De overgangperiode werd gekenmerkt door grote economische problemen voor de bevolking van Zuid-Limburg, onder andere door de dalende werkgelegenheid, het afkeuren van veel oudere mijnwerkers en de stijgende werkloosheid. De regio kende eveneens moeilijkheden met het wegvallen van het mijnbedrijf als sociaal vangnet, waardoor veel sociale regelingen en maatschappelijke instanties die door het mijnbedrijf werden gesteund compleet wegvielen, wat weer grote gevolgen had voor de Zuid-Limburgse maatschappij.

Sztompka ziet veranderingen binnen een maatschappij als een inherent onderdeel van die maatschappij: ‘Society is nothing else but change, movement and transformation, constant *becoming* rather than stable *being*. The very metaphor of social life carries this message quite cogently. Life is there as long as it is lived. Society is there as long as it is changing.’⁴⁴ Verandering stuit tegelijkertijd op weerstand en dat kan tot gevolg hebben dat binnen een samenleving een ‘trauma’ wordt gecreëerd, maar niet elke verandering is volgens Sztompka dusdanig dat het een trauma voortbrengt. Hij betoogt daarom dat een samenleving alleen een trauma kan oplopen wanneer een individu binnen deze samenleving een potentieel traumatische gebeurtenis meemaakt, om vervolgens te erkennen dat ook anderen in de samenleving deze gebeurtenis eveneens zien als potentieel traumatisch. Wanneer deze individuen zich collectief bewust worden van de erkenning van deze potentieel traumatische gebeurtenis, kan dit zich ontwikkelen tot een collectief cultureel trauma.⁴⁵ Het culturele aspect van het trauma relateert in dit geval aan de collectieve visie van de maatschappij op erfgoed, tradities en identiteit. Hierdoor kunnen individuele psychologische trauma’s moeilijker worden verwerkt en overgedragen worden op volgende generaties aangezien de beeldvorming over de eigen geschiedenis en identiteit is geïnfecteerd door het trauma.⁴⁶

Een grote verandering binnen een samenleving moet eerst als traumatisch worden ervaren én erkend, wil het zich vormen tot een collectief cultureel trauma. Om duidelijk te definiëren wanneer iets als een cultureel trauma wordt ervaren, beschrijft Sztompka het concept van ‘Social Moods’, sociale stemmingen, waaraan men kan aflezen wat de toestand van een samenleving is. Zo zijn er bepaalde stemmingen – wantrouwen jegens autoriteiten, pessimisme, nostalgie en verwarring over de collectieve identiteit – die als indicator kunnen dienen om aan te tonen dat een samenleving in een traumatische toestand verkeert.⁴⁷ Om te beoordelen of Zuid-Limburg een collectief cultureel trauma heeft opgelopen naar aanleiding van de mijnsluiting wordt in dit hoofdstuk onderzoek gedaan naar de sociale stemmingen binnen de Zuid-Limburgse samenleving na de mijnsluiting. Dit wordt gedaan aan de hand van het sociologische ‘cultureel trauma’ model, beschreven door Sztompka. In dit model wordt eerst een fundamentele verandering in een samenleving beschreven, die tot gevolg een desorganisatie van cultuur en actoren met zich mee brengt. Als derde onderdeel van dit model worden potentieel traumatische situaties op economisch, politiek of sociaal gebied beschreven. In de vierde stap worden deze traumatische situaties vertaald naar de cultureel georiënteerde sociale stemmingen.

Fundamentele verandering

De eerste stap in de creatie van een cultureel trauma is een plotselinge, onverwachte, wijdverbreide, diepgaande gebeurtenis die een samenleving overkomt. Sztompka beschrijft dit als een ‘fundamentele verandering’, waarbij de gebeurtenis wordt ervaren door veel mensen binnen de samenleving. In het geval van Zuid-Limburg en de mijnsluiting was er ook sprake van een fundamentele verandering, gezien de onverwacht snelle voltrekking van de mijnsluiting, het grote aantal mensen dat werd beïnvloed door

---

⁴⁴ Sztompka, ‘The Trauma of Social Change’, p. 155.

⁴⁵ Idem, p. 160.

⁴⁶ Idem, p. 162.

⁴⁷ Idem, pp. 165-166.

de beslissing en de vergaande gevolgen voor de betrokkenen op economisch, sociaal en soms persoonlijk niveau. Hierbij moet wel worden erkend dat de mijnsluiting als gebeurtenis niet moet worden gezien als het publicatiemoment van de Eerste Mijnota, maar het sluitingsproces van alle Limburgse mijnen, dat in 1974 werd afgerond. Juist het sluitingsproces in zijn geheel veranderde de economische, sociale en culturele situatie in Zuid-Limburg.

De Limburgse kolensector zat in 1965 in zwaar weer aangezien de kolenprijs in Europa kelderde, veel particulieren overgingen op het gebruik van stookolie om hun huizen te verwarmen en veel fabrieken goedkope kolen uit de VS insloegen om hun machines draaiende te houden.⁴⁸ De Nederlandse overheid stond de mijnen in eerste instantie financieel bij door bijvoorbeeld sociale lastenverlichting voor mijnbedrijven te verlagen, afnamequota voor grote industriëlen in te stellen en invoerrestricties voor kolen uit niet-EGKS-landen te hanteren.⁴⁹ Ondanks deze maatregelen draaide de Nederlandse kolensector steeds meer verlies, waardoor in 1965 definitief werd besloten om over te gaan tot mijnsluiting. Ondanks de sombere economische vooruitzichten ervoeren veel mijnwerkers de aankondiging als een schok, gezien het gebrek aan toekomst perspectief, ondanks de beloften van de Nederlandse regering om te helpen bij het creëren van nieuwe werkgelegenheid.⁵⁰ Gezien het grote aantal mensen dat afhankelijk was van het mijnbedrijf had de mijnsluiting een impact op de gehele Zuid-Limburgse maatschappij. Bij de aankondiging van de sluiting werd ook duidelijk hoe het mijnwezen was vervlochten met de Limburgse samenleving, door bijvoorbeeld het bieden van werkgelegenheid maar ook ziekzorg, pensioenen, vrijetijdsbesteding en moraal. Ondanks dat in de herstructurering van de Limburgse economie nauwelijks rekening was gehouden met een sociaal-maatschappelijke component, werd al gauw duidelijk dat de operatie diepe wonden zou achterlaten in de Limburgse samenleving.⁵¹

Desorganisatie van culture routines

Een direct gevolg van een fundamentele verandering binnen een samenleving, is de desorganisatie van culture routines. Sztompka beschrijft dit als een breuk in de continuïteit van de heersende culturele routine, waarbij een nieuwe culturele opvatting reageert op de fundamentele verandering en vaak in conflict komt met de oude, heersende culturele routine.⁵² In het geval van Zuid-Limburg zou de culturele routine van voor de mijnsluiting focussen op een routine waar de mijn zowel economisch als maatschappelijk toonaangevend was voor de regio.⁵³ De invloed van het mijnbedrijf zorgde ook voor een sociale hiërarchie, waar mijnwerkers weliswaar gevaarlijk en ongezond werk deden, maar tegelijkertijd werd een romantische component toegekend, waarin zij als dappere soldaten aan het kolenfront werden neergezet.⁵⁴ De heersende culturele routine van voor de mijnsluiting keek vanzelfsprekend naar het mijnwezen als een toonaangevend economisch en sociaal instituut dat een gevoel van trots en prestige oproep binnen de regio.⁵⁵

Nog tijdens het voltrekken van de mijnsluiting werd een nieuw cultureel discours geformuleerd om de oude culturele routine te vervangen, om zo Zuid-Limburg een nieuwe start te geven na het sluiten van de mijnen. Het nieuwe credo luidde: ‘Van Zwart naar Groen’, waarbij werd ingezet op het creëren van een nieuwe regionale uitstraling die zich focuste op natuur en recreatie.⁵⁶ Met het zwarte mijnverleden diende te worden afgerekend, zo was het idee. Dit leidde tot de sloop van veel oude mijngebouwen, schachten en het afgraven of herbestemmen van steenberg, wat er indirect weer voor zorgde dat de

---

⁴⁸ R.C. Riley, ‘Changes in the Supply of Coking Coal in Belgium Since 1945’, *Economic Geography*, 43:3, p. 266.

⁴⁹ ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg*, p. 35.

⁵⁰ Ab van Turnhout, ‘Rond “de koel” heerst onzekerheid’, *De Waarheid* (8 januari 1966).

⁵¹ Idem, pp. 42-43, 51.

⁵² Sztompka, ‘The Trauma of Social Change’, p. 164.

⁵³ Rutten, ‘Een archipel van kolonieën’, pp. 450-451

⁵⁴ Luyten, *Het Geluk van Limburg*, p.

⁵⁵ Rutten & Langeweg, ‘Verenigingsleven’, p. 509.

⁵⁶ ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg*, p. 59.

horizon van Zuid-Limburg binnen acht jaar drastisch veranderde. De bekendste voorbeelden zijn de Lange Jan en de Lange Lies in Heerlen, twee betonnen schoorstenen die onderdeel waren van de Oranje-Nassau Mijn I. De bouwwerken waren iconisch voor de stad, de Lange Jan kreeg bijvoorbeeld in 1950 zijn eigen carnavalslied, maar na de sluiting van de Oranje-Nassau Mijn I in 1974 werden de schoorstenen in augustus 1976 gecontroleerd opgeblazen. Kort na de ontmanteling verscheen een bidprentje over de Lange Jan waarin de schoorsteen werd beschreven als een fundamenteel onderdeel van Heerlen.⁵⁷ Het idee ‘Van Zwart naar Groen’ richtte zich op de exodus van veel zware industrie die in Nederland veelal werd opgevangen met de uitbreiding van de dienstensector.⁵⁸ De gehele economische conjunctuur werd hervormd en Zuid-Limburg diende zich hier naar te schikken, en vooral niet om te kijken naar de restanten van het industriële verleden die massaal werden afgebroken. Dit beleid kan worden gezien door iets wat Sztompka ‘opgelegde modernisering’ noemt. Juist omdat de Zuid-Limburgse samenleving en economie waren ingesteld op zware industrie zou de ‘opgelegde’ omslag naar recreatie en diensten moeilijk worden voor de inwoners van de regio.⁵⁹ Op deze manier werd de oude culturele routine ontworpen en vanwege de nieuwe culturele opvatting die beleidsmakers uitdroegen, kregen betrokkenen weinig tijd om zich aan te passen aan de diepe veranderingen die zich op cultureel gebied voltrokken in Zuid-Limburg. Dit leidde tot culturele desorganisatie en verwarring.

Traumatiserende situaties

Tegelijkertijd met de verandering in de culturele routine van Zuid-Limburg, ontstonden er op economisch en sociaal gebied traumatiserende situaties die door Sztompka worden opgedeeld in vier categorieën die zich bezighouden met nieuwe bedreigingen voor de samenleving, verloedering van de levensstandaard, het zichtbaar worden van discutabele zaken die in stand werden gehouden in het oude systeem en als laatste de reactie op waarom deze discutabele zaken in stand werden gehouden.⁶⁰ In het geval van Zuid-Limburg zijn de eerste twee categorieën het meest relevant gezien de grote economische en sociale problemen waardoor Limburg werd getekend in de jaren '70 en '80.

In de jaren '70 en '80 ging het niet goed met de economie wereldwijd, onder andere vanwege twee oliecrisisen. De Nederlandse economie werd hard geraakt en ook in Limburg, waar men midden in het proces van herstructurering zat, werd de crisis gevoeld tot halverwege de jaren '80. Zo waren er beduidend minder arbeidsplaatsen gecreëerd dan dat er werkplaatsen waren verdwenen met het sluiten van de mijnen, wat leidde tot een groot aantal werkelozen. Volgens de officiële cijfers van het ETIL lag het Limburgse aantal werkelozen zo'n 2,3 procentpunt hoger dan het landelijk gemiddelde in 1977.⁶¹ Hierbij zijn de mensen die werkzaam waren in de sociale werkplaatsen, de WAO en de vervroegd gepensioneerden niet meegenomen in het aantal werkelozen, waardoor het werkelijke aantal werkelozen waarschijnlijk hoger lag dan de cijfers laten blijken.⁶² Ondanks de belofte van Den Uyl dat geen mijnsluiting zou plaatsvinden, zonder redelijk perspectief op nieuwe werkgelegenheid, zaten veel oud-mijnwerkers zonder werk in de jaren '70 en '80. De bedrijven die de stap naar Zuid-Limburg waagden, gingen uiteindelijk failliet, onder andere door de economische crisis tijdens de jaren '70, maar vanuit de overheid werd weinig gedaan om duurzame werkgelegenheid te creëren, zoals blijkt uit een artikel van het Limburgs Dagblad uit november 1978. De werkeloosheid zou dalen wanneer zo'n 15.000 mensen vervroegd zouden uitreden, om nieuwe arbeidsplaatsen op te leveren voor werkelozen, wat in essentie

---

⁵⁷ M.L.J. Potten, ‘Verzameling over de Lange Jan & Lange Lies.’, <https://www.gluckauf.nl/particuliere-mijn-on-1/lange-jan-lange-lies-van-de-o-n-1/verzameling-lange-jan-lange-lies> [geraadpleegd 31-12-2019].

⁵⁸ CBS, ‘Belang dienstensector sinds 1969 sterk toegenomen’, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/27/belang-dienstensector-sinds-1969-sterk-toegenomen> [geraadpleegd 30-12-2019].

⁵⁹ Sztompka, ‘The Trauma of Sociale Change’, p. 163.

⁶⁰ Idem, pp. 174-175.

⁶¹ ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg*, p. 61.

⁶² Idem, pp. 61-62.

enkel ervoor zorgde dat het probleem werd doorgeschoven en men zich niet focuste op het creëren van duurzame werkgelegenheid.⁶³

Niet alleen het gebrek aan werkgelegenheid en het geschuif met arbeidsplaatsen leidde tot discontant in Limburg, ook het werk zelf was problematisch, aangezien veel mijnwerkers zich niet thuis voelden in hun nieuwe beroep, wat veelal aan de lopende band was. Zoals Luyten het beschrijft in haar boek konden mijnwerkers moeilijk wennen aan het werk aan de lopende band in de fabriek, gezien het hersenloze werk en kameraadschap, iets wat werd aangemoedigd binnen het mijnbedrijf, was ver te zoeken. De mijnwerkers waren volgens Luyten onttroond: 'Hier waren ze omgeschoolde dommekrachten. (...) De macho was een sukkel geworden. Zijn vakmanschap bleek alleen wat waard in een mijn.'⁶⁴ Daarnaast waren de lonen voor fabrieksarbeiders een stuk lager in Nederland dan de lonen van mijnwerkers, die vaak werden aangevuld door regelingen vanuit het mijnbedrijf.

Of deze direct leidde tot een verloedering van de samenleving is lastig te bewijzen, maar in het rapport van het RHCL en SHCL wordt meerdere keren genoemd dat de verslechterende economische omstandigheden gepaard gingen met stijgende criminaliteitscijfers in Zuid-Limburg terwijl in steden zoals Heerlen, ooit het rijke epicentrum van de kolenindustrie, veel drugsgebruik onder jongeren voorkwam.⁶⁵ Ook het stijgende aantal echtscheidingen in die periode toont aan dat de verloedering van de Zuid-Limburgse samenleving zich doorzette, aangezien veel mijnwerkersgezinnen niet konden omgaan met het verlies van sociale zekerheid, vaak in de vorm van dalende lonen en het verlies van sociale status van voormalig mijnwerkers.⁶⁶ Vooralsnog zijn er geen statistieken bekend die zich op het echtscheidingen in Limburg focussen, maar standaardwerken zoals het rapport van het ETIL en het SHCL en *Het geluk van Limburg* geven aan dat dit de Zuid-Limburgse samenleving wel degelijk verloederde na de mijnsluiting.⁶⁷

Traumatische toestand van de samenleving

De laatste stap op weg naar het creëren van een cultureel trauma, zijn de sociale stemmingen die zich manifesteren in een samenleving, nadat deze wordt bedreigd en verloederd. De economische en sociale omstandigheden die Limburg bedreigden hadden een bepaald effect op de bevolking, maar enkel wanneer een meerderheid van de bevolking deze ontwikkelingen gaat zien als traumatisch – de ontwikkeling is plotseling, destructief, pijnlijk en wijkt van af van de oude levensstandaard – kan een cultureel trauma ontstaan. Dat de mijnsluiting een onverwacht en destructief effect had op Zuid-Limburg is duidelijk geworden, en dat deze ontwikkelingen pijnlijk waren voor de trotse mijnwerkers is ook aangetoond. Het gevolg van een dergelijke discontinuïteit in de culturele routine, zorgt voor bepaalde sociale stemmingen, die volgens Sztompka in het geval van trauma als volgt zijn waar te nemen: de bevolking wantrouwt autoriteiten, is verward over de eigen identiteit en toont trekken van pessimisme en nostalgie.⁶⁸

Juist de autoriteiten, in dit geval de Nederlandse regering die Zuid-Limburg had beloofd dat er geen mijnsluiting zou plaatsvinden zonder redelijk perspectief op ander werk en redelijke financiële regelingen, waren in de ogen van veel Limburgers deze beloftes niet nagekomen. De economische crisis zorgde ervoor dat in geheel Nederland veel werklozen waren, maar de Limburgse cijfers waren bijna het dubbele van het nationale gemiddelde. Voor oud-mijnwerkers die wel een baan hadden, was het verschil met hun oude werkzaamheden in de mijn (te) groot en de salarissen laag. Deze ontwikkeling

---

⁶³ 'Werk voor 20.000 man bij vervroegde uittreding', *Limburgs Dagblad* (15 november 1978).

⁶⁴ Luyten, *Het geluk van Limburg*, p. 255.

⁶⁵ 'Onrustbarende cijfers uit Zuid-Limburg. Heerlense narcoticabrigade licht de schooljeugd voor', *Limburgs Dagblad* (16 maart 1970).

⁶⁶ 'Onderzoek in Heerlen: Echtscheidingen nemen erg toe in de mijnstreek. Daling inkomen zou belangrijke oorzaak zijn' *De Volkskrant* (17 juli 1973).

⁶⁷ ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg*, pp. 10, 16, 58 en Luyten, *Het geluk van Limburg*, p. 310.

⁶⁸ Sztompka, 'The Trauma of Social Change', pp. 165-166.

schreef men grotendeels toe aan het gebrek aan ingrijpen van de Nederlandse overheid, die niet genoeg zou hebben gedaan om duurzame werkgelegenheid te creëren en onvoldoende naar de wensen van de oud-mijnwerkers te luisterde.⁶⁹ Ook het haast compleet verdwijnen van het sociale netwerk rondom de mijn werd de overheid aangerekend, want juist in tijden van financiële moeilijkheden hadden veel Limburgers behoefte aan het traditionele verenigingsleven en culturele initiatieven, die niet tot nauwelijks van de grond kwamen.⁷⁰ De overheid zette vooral in op economische maatregelen en meenden dat het creëren van voldoende werkgelegenheid eventuele maatschappelijke problemen werden opgelost.⁷¹ De overheid ging zich pas in 1978 bezighouden met het oplossen van sociale problemen door middel van de Perspectievennota voor Zuid-Limburg, maar volgens veel Limburgers kwamen deze maatregelen te laat.⁷²

Met het wegvallen van het mijnbedrijf verloren veel Limburgers ook een deel van hun eigen identiteit. Limburgers zagen zichzelf niet meer als stoere, goedbetaalde mijnwerkers die voor elkaar door het vuur gingen, maar als fabrieksarbeiders en werkelozen die weinig verdienden. Een artikel van historicus Ad Knotter uit 2008 met de niet te misverstane titel *Limburg bestaat niet*, pleitte voor het gebrek aan culturele eenheid sinds de vorming van Limburg in 1839 als Hertogdom Limburg, aangezien de regio was opgebouwd uit een lappendeken van kleine staatjes en bisdommen.⁷³ Met de komst en de professionalisering van de mijnen aan het begin van de 20ste eeuw, vormde de Zuid-Limburgse identiteit zich rondom het mijnbedrijf aangezien men zich verbonden voelde met de mijn vanwege de welvaart die het bedrijf bracht maar ook de mijnverzorgingsstaat die voor veel Limburgers een belangrijke rol speelde. Met de val van de mijn en haar verzorgingsstaat, ontstond er bij Limburgers verwarring over hun identiteit.⁷⁴

Niet alleen de slechte economische omstandigheden droegen bij aan het heersende pessimisme binnen Limburg maar ook problemen met de mijnwerkerspensioenen en silicose bij oud-mijnwerkers zorgden voor een pessimistisch toekomstbeeld in Zuid-Limburg. Zo moesten veel mijnwerkerspensioenen worden gecompenseerd vanwege inflatie, iets waar de Nederlandse overheid weinig mee deed. Het AMF bleef als enige instantie over om de mijnwerkers te ondersteunen, maar omdat er geen nieuwe premiebetalende mijnwerkers bij kwamen, was het lastig voor het fonds om de pensioenen uit te betalen.⁷⁵ Wat betreft de silicoseregeling waren veel Limburgers ook niet tevreden, gezien de invoering van de AOW in 1967, midden in de mijnsluiting. Wilde oud-mijnwerkers die aan silicose leden een compensatie krijgen, dan kon dit alleen wanneer de ziekte voor 1 juli 1967 was vastgesteld, wat bij veel mijnwerkers die werden omgeschoold niet het geval was. Voor veel Limburgers voelde dit als een ereschuld, wat bijdroeg aan het pessimisme, maar ook het wantrouwen jegens de Nederlandse overheid.⁷⁶

Als laatste sociale stemmingen ontstond er een nostalgisch gevoel over het verleden, waarbij veel Limburgers meewarig terugdachten aan het mijnverleden, dat ondanks de zware werkomstandigheden en vergaande invloed van het mijnbedrijf, voor veel welvaart had gezorgd in Zuid-Limburg.⁷⁷ Deze sociale stemming zal in hoofdstuk 3 verder worden belicht.

---

⁶⁹ Jan Peet, 'Na de mijnsluiting' in: Knotter (red.), *Mijnwerkers in Limburg*, pp. 539-541.

⁷⁰ 'Limburg is alweer belazerd', *Limburgs Dagblad* (10 november 1980).

⁷¹ Idem, pp. 540-541.

⁷² ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg*, pp. 75-77.

⁷³ Ad Knotter, 'Limburg bestaat niet. Paradoxen van een sterke identiteit', *BMGN – Low Countries Historical Review* 123:3, pp. 357-358, 362.

⁷⁴ Peet, 'Na de mijnsluiting', pp. 540-541.

⁷⁵ Idem, pp. 584-586.

⁷⁶ Idem, pp. 588-590.

⁷⁷ Ad Knotter, 'Conclusie' in: Knotter (red.), *Mijnwerkers in Limburg*, pp. 601-602.

Conclusie

Na de mijnsluiting ontstonden in Limburg niet alleen economische, maar ook een sociale problemen die zich maar moeilijk lieten oplossen. Naast een hoge werkloosheid was het werk dat er was, vaak niet geschikt voor oud-mijnwerkers en lagen de lonen een stuk lager dan voorheen. Het sociale vangnet dat voorheen door het mijnbedrijf werd verzorgd, viel weg en de samenleving verloederde duidelijk, gezien de stijging in criminaliteit, drugsgebruik en echtscheidingen.

Aan de hand van het model van Sztompka wordt duidelijk dat de mijnsluiting een fundamentele verandering was voor de Zuid-Limburgse samenleving, wat ervoor zorgde dat de culturele routine die op dat moment in Limburg heerste, werd onderbroken door een nieuwe culturele opvatting. De mijnen waren verleden tijd en werden in hoog tempo afgebroken, terwijl Limburg zich moest focussen op de toekomst: van zwart naar groen. Vanwege de economische crisis en sociale problemen die niet voldoende werden aangepakt of over het hoofd werden gezien, bleef de verwachte omwenteling uit, wat ertoe leidde dat de Zuid-Limburgse samenleving ver afgleed.

We mogen nu dus concluderen dat Limburg een collectief cultureel trauma opliep gezien de pessimistische toestand waarin de samenleving verkeerde. Ook gevoelens van wantrouwen richting de Nederlandse overheid, verwarring over de eigen identiteit zorgden ervoor dat de mijnsluiting en haar gevolgen voelden als een traumatische gebeurtenis voor de Zuid-Limburgse maatschappij.

Hoofdstuk 3: Cultureel trauma in de Limburgse volkscultuur

Een samenleving die moet leren leven met veranderingen en nieuwe culturele routines, zal zichzelf opnieuw moeten uitvinden waarbij ook haar normen en waarden opnieuw moeten worden gedefinieerd, ook wel anomie genoemd.⁷⁸ Volgens Sztompka zijn er 4 mogelijke manieren waarop een samenleving zich kan aanpassen om te overleven met een trauma: innovatie, rebellie, ritualisme en terugtrekking. Waar de eerste twee categorieën zich keren tegen nieuwe culturele routines, zijn de laatste twee adaptaties gericht op het vasthouden aan oude culturele routines of het volledig ontkennen van het trauma.⁷⁹ In tegenstelling tot Sztompka, die in zijn onderzoek naar Polen na de val van de Sovjetunie zich vooral richt op innovatieve adaptaties, richt de casus van Zuid-Limburg zich voornamelijk op de derde manier van aanpassing, ritualisme, waarbij de samenleving terugkeert naar tradities uit de oude culturele routine en deze worden gebruikt als een plaats waar men kan reflecteren op het culturele trauma.⁸⁰

De Limburgse culturele routine dient eerst verder te worden belicht, aangezien in hoofdstuk 2 voornamelijk is gefocust op het aandeel van het mijnbedrijf in de culture routine, terwijl een belangrijk onderdeel zoals het Limburgse dialect niet is behandeld, omdat er geen bewijs is dat op dit gebied iets veranderde na de mijnsluiting. De Limburgse taal heeft een ambivalente positie in Limburg, gezien de grote diversiteit in dialecten, die allemaal vallen onder één streektaal; het Limburgs. Volgens taalkundige Leonie Cornips heeft de Limburgse taalvereniging VELDEKE een voorname rol gespeeld in het streven naar ‘eenheid in taalkundige verscheidenheid’, waardoor de Limburgse streektaal een belangrijk onderdeel is geworden van de Limburgse identiteit en culturele routine.⁸¹ Limburgers zien hun dialecten als een belangrijke culturele distinctie met de rest van Nederland, waardoor de Limburgse streektaal in cultuur en het dagelijks leven een grote rol speelt.⁸² Daarmee kan de Limburgse taal, en daarmee ook liedteksten in het Limburgs, worden gezien als een hoeksteen van de Limburgse culturele routine.

Dit hoofdstuk focust allereerst op de Limburgse taal en hoe deze wordt gebruikt als traditie om te reflecteren op het culturele trauma van de mijnsluiting binnen de adaptatie van ritualisme. Daarna wordt onderzocht of Limburg het culturele trauma inmiddels heeft overwonnen, aan de hand van een drietal voorwaarden die Sztompka in zijn theorie opstelt: de vermindering van frictie tussen culturele routines, het verdwijnen van traumatische situaties en het succesvol omgaan met het trauma doormiddel van adaptatie.⁸³ In het eerste gedeelte worden een aantal liedteksten die in het Limburgs zijn geschreven, geanalyseerd met als doel om te onderzoeken hoe de auteurs reflecteren op de mijnsluiting en welk beeld zij creëren rondom deze periode. De vier werken zijn van Limburgse muzikant(en), gemaakt na 1965 en het werk reflecteert op de mijnsluiting en/of de gevolgen van de mijnsluiting. Van veel volksliedjes is geen Nederlandse vertaling beschikbaar, waardoor ik genoodzaakt was om de liedjes zelf te vertalen naar het Nederlands. Alle teksten met vertaling zijn in Bijlage 1 opgenomen, en voor citaten wordt verwezen naar deze Bijlage. De liedjes zijn geselecteerd op tijd van uitgave: tijdens de mijnsluiting, vlak

---

⁷⁸ Sztompka, ‘The Trauma of Social Change’, p. 167.

⁷⁹ Idem, pp. 167-168.

⁸⁰ Idem, p. 168.

⁸¹ Leonie Cornips & Ad Knotter, ‘De uitvinding van Limburg: De territorialisering van geschiedenis, taal en identiteit’ in Ad Knotter & Willibrord Rutten (red.), *Jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg 2016* (Maastricht 2016), pp. 151-152;

⁸² Leonie Cornips, ‘Local identity construction in Dutch Limburg through dialect forms and popular culture’ in Dieter Stern, Motoki Nomachi en Bojan Belić, *Linguistic Regionalism in Eastern Europe and Beyond Minority, Regional and Literary Microlanguages* (Frankfurt am Main 2018) p. 291; Leonie Cornips, ‘Recent developments in the Limburg dialect region’ in Frans Hinskens & John Taeldeman, *Language and Space: An international handbook of linguistic variation. Volume 3: Dutch* (Berlijn/Boston 2013), p. 378-379.

⁸³ Sztompka, ‘The Trauma of Social Change’, p. 189.

na de mijnsluiting, tijdens de economische crisis en zeer recent. Op deze manier kunnen intergenerationele veranderingen rondom het discours van het mijntrauma worden geregistreerd.

Volksliedjes als reflectie

Het eerste liedje, *Veur 't sjravele en 't sjoefte*, is geschreven door de Sittardse troubadour Sjef Dieteren in 1973, tijdens het mijnsluitingsproces. Dieteren schreef vaak romantische liedjes over Limburg en levensliedjes zoals *Geneet van 't laeve*, maar met dit nummer koos hij, als oud-mijnwerker, voor een andere insteek.⁸⁴ Zo zingt hij over een Limburgse mijnwerker genaamd Sjeng die dertig jaar lang in de mijn heeft gewerkt, maar nu de mijnen dicht daar lichamelijk de prijs voor betaald. Met de bittere ondertoon in de strofe: 'Toen de mijn daar werd gesloten, was Sjeng geen fluit meer waard. Je bent bedankt voor alles, jij Limburgs uilskuiken', suggereert Dieteren dat de Nederlandse mijnbazen Limburgse mijnwerkers misbruikten voor hun eigen gewin.⁸⁵ Verder zingt Dieteren over de financiële en lichamelijke problemen die veel oud-mijnwerkers ervoeren nadat zij waren gestopt met werken: 'Een pensioen om van te huilen de longen vol met stof. De rug krom en versleten als herinnering aan de schep.'⁸⁶ Uit de tekst van het lied blijkt dus dat deze problemen tijdens de mijnsluiting al speelden, maar problemen zoals werkeloosheid of sociale verloedering worden niet in het nummer aangestipt. Dieteren laat in *Veur 't sjravele en 't sjoefte* vooral merken dat hij, als oud-mijnwerker ontevreden is hoe het mijnbedrijf en met haar oud-werknemers omging. Zo'n drie jaar na het lied van Dieteren bracht dialectgroep Carboon hun eerste plaat *Witste nog koempel...* uit, waar in de eerste drie maanden na verschijning zo'n 50.000 exemplaren van werden verkocht.⁸⁷ Een nummer dat verscheen op dit album is *Leef is mie Land*, dat chronologisch verhaalt over de geschiedenis van de mijnen in Limburg, waarbij de het lied begint in het agrarische Limburg eind 19de eeuw en eindigt in 1976 met een reflectie op de resultaten van de mijnsluiting. Het lied heeft een romantische ondertoon en in het refrein wordt 'het land' (Limburg) verheerlijkt door de verteller: 'Maar mijn land is mij altijd lief gebleven zoals het was, zoals het is en hoe het ook worden zal. Want goed is mijn land en zo zal het blijven.'⁸⁸ De verteller in het lied verteld hoe hij Limburg zag veranderen door de komst van de mijnen en hoe de mijnen een fundamenteel onderdeel werden van Limburg: 'Hoe trots was dit land op de kracht van de mijnwerker die het land en zijn mensen nieuwe welvaart toen schonk.'⁸⁹ Waar de eerste coupletten overwegend positief zijn over 'het land', beschrijft de verteller in de laatste twee coupletten, die terugverwijzen naar de mijnsluiting en haar gevolgen, Limburg als schraal, naakt en koud. In het vierde couplet benoemt hij fysieke aspecten van de mijn die verdwenen zoals koeltorens, werkplaatsen en schachten waardoor Limburg kaal en naakt zou zijn geworden.⁹⁰ Net zoals het lied van Dieteren schreef Carboon ook over de problemen met de pensioenen en silicose maar voegt de groep ook het thema van werkeloosheid toe: 'Hoe stil is dit land voor al die werklozen die hard hebben gewerkt, is dat nu hun loon?'⁹¹ Het derde lied dat wordt behandeld is *Sollicitere*, dat in 1982 werd uitgebracht door de Janse Bagge Bend uit Susteren, om een jaar later de achtste plek in Nederlandse hitparade te behalen.⁹² Begin jaren '80 bereikte het aantal werklozen in Zuid-Limburg een hoogtepunt, iets waar de muzikanten uit Susteren werden geïnspireerd, getuigt het eerste couplet van het nummer: 'De perspectieven voor de toekomst die zijn nul komma nul. Al heb je na veel zweten een universitaire bul. Al ben je onderwijzer, bankwerker of psycholoog. De komende jaren ben je waarschijnlijk werkeloos.'⁹³ Het nummer, dat

---

⁸⁴ Streektaalzang, 'Sjef Diederens', <http://www.streektaalzang.nl/strk/limb/limbsdin.htm> [geraadpleegd 07-01-2020].

⁸⁵ Bachelor Scriptie Jean Querelle (s4598083) – Bijlage 1, p. 1.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Streektaalzang, 'Carboon', <http://www.streektaalzang.nl/strk/limb/limbcarn.htm> [geraadpleegd 07-01-2020].

⁸⁸ Bijlage 1, p. 2.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Ibidem.

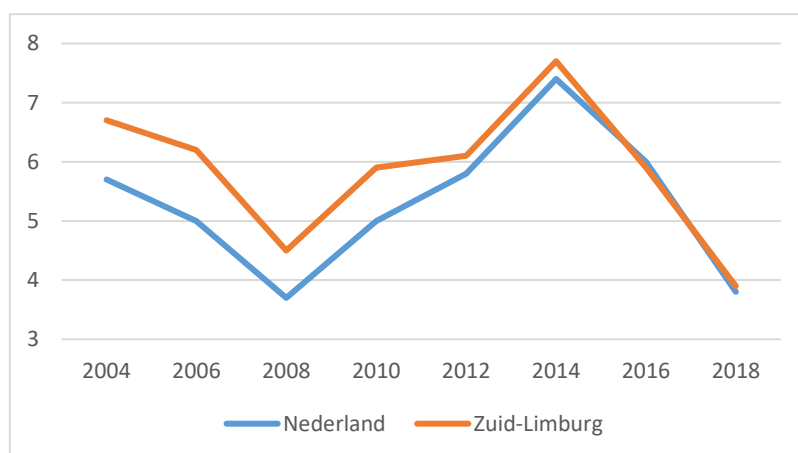
⁹² Streektaalzang, 'Janse Bagge Bend', <http://www.streektaalzang.nl/strk/limb/limbjbn.htm> [geraadpleegd 08-01-2020].

⁹³ Bijlage 1, p. 3.

weliswaar vrolijk klinkt, verwijst duidelijk naar de sociale pessimistische stemming die in de jaren '80 heerst in Zuid-Limburg met betrekking tot de economie. De tekst verwijst niet naar de mijnsluiting of de mijnen, maar de economische crisis die plaats vond in de jaren '80 was wel een prominent gevolg van de economische hertstructurering. De achtste plaats in de Nederlandse hitparade bewijst dat het nummer niet alleen in Limburg relevant was, aangezien de economische crisis wereldwijd was. Als laatst wordt het lied *Emma* van de broers Chris en Stijn Dols uit Susteren geanalyseerd. Het lied werd in oktober 2019 uitgebracht in het Engels, maar voor een uitzending van het radioprogramma L1 Cultuurcafé vertaald naar het Limburgs.⁹⁴ De titel *Emma* verwijst naar de staatsmijn Emma die in 1973 werd gesloten in het kader van de mijnsluiting. De verteller, een oud-mijnwerker van de Emma, ziet de aankondiging van de mijnsluiting als het einde van zijn carrière als mijnarbeider: 'Op zeventien december negentienvijfenzestig, hebben ze de kooi gesloten. Geen gruis meer in mijn haren, geen stof meer in de longen, geen gat, geen hel, niet meer.'⁹⁵ De verteller denkt nostalgisch terug aan zijn tijd als mijnwerker met zijn kameraden. In het tweede couplet ruilt hij de mijnwerkersschep in voor drugs en alcohol omdat hij werkeloos thuis zit: Waar is mijn schep? Ik zit hier maar wat thuis. Dus geef mij een naald, geef mij de fles. Emma ik mis jou zo.'⁹⁶ Hiermee wordt duidelijk dat de sociale verloedering die in Limburg plaats vond na de mijnsluiting ook greep heeft gekregen op de verteller, die gelooft dat dit niet was gebeurd wanneer de staatsmijn Emma niet was gesloten. Wat opvallend is aan het nummer *Emma* is het feit dat de gebroeders Dols besloten in 2019, zo'n 45 jaar na de voltooiing van het mijnsluitingsproces, een lied schrijven over deze mijnsluiting. Dit geeft aan dat ondanks dat de mijnen in Zuid-Limburg bijna een halve eeuw geleden actief waren, ze nog steeds onderdeel uitmaken van de Zuid-Limburgse identiteit en dat de mijnsluiting het beeld over de mijnen heeft beïnvloed.

Verwerking van het trauma

Om te onderzoeken of Limburg tegenwoordig nog in een traumatische staat verkeerd, volgt deze paragraaf de laatste stap van de theorie van Sztompka, die allereerst bekijkt of de frictie tussen de oude en de nieuwe culturele routine is verminderd, zodat de tegenstellingen die voor sociale en economische onrust zorgde minder belangrijk zijn in de huidige culturele routine. In het geval van Zuid-Limburg werd de oude culturele routine, die vooral gericht was op het mijnwezen als paternalistisch instituut, bedreigd door het idee van opgelegde modernisering en het afbreken en vernietigen van veel gebouwen en plaatsen die aan de mijn waren gerelateerd. Tegenwoordig is de culturele frictie verminderd, aangezien de nieuwe generatie Limburgers de aanwezigheid nooit (bewust) heeft meegemaakt in Limburg. Dit heeft niet alleen te maken met het verstrijken van de tijd en de vernieuwing van generaties,

Figuur 3.1: Percentage werklozen in Nederland en Zuid-Limburg 2004-2018.
Bron: CBS Statline, 'Arbeidsdeelname Nederland regionaal 2004-2019.'

⁹⁴ L1, 'DOLS in L1 Cultuurcafé: Muziek van tweelingbroers Chris en Stijn Dols', <https://l1.nl/l1-cultuurcafe-muziek-van-tweelingbroers-chris-en-stijn-dols-152470/> [geraadpleegd 08-01-2020].

⁹⁵ Bijlage 1, p. 4.

⁹⁶ Ibidem.

maar ook de afwezigheid van monumenten en mijngebouwen. Door een gebrek aan tastbare herinnering aan het mijnverleden mist de nieuwe generatie de fysieke aanwezigheid van de mijn niet.

Op de tweede plaats onderzoekt Sztompka de aanwezigheid van traumatiserende situaties en of deze tegenwoordig nog een effect hebben op de samenleving. De traumatiserende situaties die zich voordeden in Limburg tijdens de mijnsluiting hadden betrekking op de economische situatie – hoog percentage werkloosheid en het vervangende werk was vaak niet geschikt – en de sociale situatie – het verlies van sociale status van mijnwerkers en verloedering van de samenleving door toenemende criminaliteit, drugsgebruik en echtscheidingen. Op basis van CBS-gegevens was de werkloosheid in Zuid-Limburg in 2018 nagenoeg gelijk aan het landelijke percentage, zie figuur 3.1, waar het in tussen 1975 en 1985 bijna het dubbele van het Nederlandse percentage was. Econoom Wim Derks betoogde in 2005 dat de herstructurering van de Limburgse economie pas vanaf de jaren '90 voltooid was, en gezien Figuur 3.1 mogen we concluderen dat de economische situatie stabiel is en geen traumatiserende verandering meer teweeg brengt binnen de samenleving.⁹⁷ Gezien de huidige inrichting van de Limburgse arbeidsmarkt en het stijgende opleidingsniveau in de regio, hebben nieuwe generaties minder moeite met het vinden van een passende baan, mede door de grote groei van commerciële en niet-commerciële diensten die de agrarische sector en nijverheid (industrie) naar de achtergrond verdrongen.⁹⁸ De sociale problemen met betrekking tot de sociale status van mijnwerkers veranderd met het wisselen van generaties, aangezien veel jonge Limburgers de sociale hiërarchie die voorheen bestond, niet kenden en zich daarom ook niet gebonden voelden aan deze hiërarchie. Hierdoor kan het zijn dat jongere generaties Zuid-Limburgers zich wel kunnen inleven in de gevoelens van vorige generaties, maar niet het gevoel hebben dat hen persoonlijk onrecht is aangedaan. Volgens Sztompka is de generatiewissel een belangrijk onderdeel van het overkomen van trauma, aangezien veel nieuwe generaties de traumatische situaties niet meemaken waardoor hun perceptie van de samenleving stabiel is dan zij die de traumatische situaties meemaakten.⁹⁹ Naar de verloedering van de samenleving is tot nu toe nog onvoldoende onderzoek gedaan om te beoordelen of deze traumatische situatie is opgelost. In de Veiligheidsmonitor 2016 van het CBS gaven tussen de inwoners van de drie Zuid-Limburgse gemeenten Sittard-Geleen, Maastricht en Heerlen aan dat er nog altijd, vergeleken met de rest van Nederland, relatief veel drugsoverlast is in Zuid-Limburg.¹⁰⁰

Als laatste maatstaf wordt gekeken naar de manier waarop de samenleving is omgegaan met het trauma, wat in dit onderzoek wordt bepaald door het analyseren van vier volksliedjes met het onderwerp over de mijnsluiting en/of de gevolgen daarvan. Allereerst moet erkend worden dat vier liedjes geen kwantitatief representatief onderzoek vormen, waardoor de analyse van de adaptatie op het trauma in dit geval vooral moet worden gezien als een voorbereiding voor een eventueel omvangrijker onderzoek naar volksliedjes en de mijnsluiting. In de analyse van de liedjes kwam vooral naar voren dat Limburgse auteurs zich focusten op de negatieve aspecten van de mijnsluiting, en dan met name op de financiële problemen met de pensioenen en de fysieke problemen met de silicose. Zo ook de werkloosheid werd als belangrijk thema gezien en bezongen. Om te bepalen of het schrijven en luisteren van liedjes over de mijnsluiting helend heeft gewerkt voor de Limburgse samenleving wordt het laatst uitgebrachte nummer *Emma* als uitgangspunt genomen. Het nummer verschilt in essentie niet veel van veel oudere liedjes uit de jaren '70, het discours rondom het trauma van de mijnsluiting blijft hetzelfde. Vandaar dat op basis van de vier geanalyseerde liedjes geconcludeerd kan worden dat de omgangsvorm van het ritualisme niet persé een helende werking heeft gehad op de Zuid-Limburgse samenleving, aangezien zo'n halve eeuw na de mijnsluiting ook de nieuwe generatie Limburgers hetzelfde discours gebruikt om over de mijnsluiting te praten.

---

⁹⁷ Derks, 'De arbeidsmarkt in Limburg', pp. 193-194.

⁹⁸ ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting*, p. 23.

⁹⁹ Sztompka, 'The Trauma of Social Change', p. 193.

¹⁰⁰ CBS, 'Roosendaal en Limburgse steden in top drugsoverlast', <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/30/roosendaal-en-limburgse-steden-in-top-drugsoverlast> [geraadpleegd 09-01-2020].

Conclusie

De Limburgse bevolking diende een invulling te geven aan het culturele trauma dat hen overkwam na het sluiten van de steenkolenmijnen. Op basis van de Limburgse identiteit en cultuur is ervoor gekozen om in dit hoofdstuk vier Limburgse volksliedjes te analyseren en te beschrijven welke onderwerpen Limburgse muzikanten rondom de mijnsluiting als belangrijk zagen. Hierbij kwamen vooral de negatieve, traumatische situaties zoals werkeloosheid, silicose en financiële problemen naar voren.

Op basis van de huidige omstandigheden en culturele routine in Zuid-Limburg mag geconcludeerd worden dat Zuid-Limburg dankzij de economische herstructurering die tot de jaren '90 duurde en het wisselen van generaties haar culturele trauma langzaam maar zeker is aan het overkomen. Op basis van het verwerkingsproces dat werd geanalyseerd doormiddel van volksliedjes, is dit echter nog niet het geval. Nogmaals moet worden benadrukt dat de reikwijdte van dit onderzoek niet representatief is voor de Zuid-Limburgse cultuur omtrent volksliedjes met als onderwerp de mijnsluiting. Niettemin mag worden gesteld dat het mijnverleden en de mijnsluiting nog altijd een rol speelt in de hedendaagse Zuid-Limburgse culturele routine.

Conclusie

Ter afsluiting van dit onderzoek wordt beschouwd in welke hoedanigheid de mijnsluiting het Limburgse beeld van de kolenmijnen heeft beïnvloed en welke factoren hier een rol in speelden. Op de eerste plaats is duidelijk geworden dat over de rol van het mijnwezen in de Zuid-Limburgse samenleving veel onderzoek is gedaan, waarin met name naar de economische problemen wordt gekeken die werden veroorzaakt door een snelle mijnsluiting in combinatie met een wereldwijde economische crisis. De lokale, veelal sociale problemen die vervolgens de kop op staken werden lange tijd onvoldoende aangepakt door de autoriteiten, wat bijdroeg aan het huidige beeld rondom de mijnen.

Op basis van het cultureel trauma-model van Sztompka is naar voren gekomen dat de Zuid-Limburgse samenleving niet voorbereid was op deze economische en sociale situaties, waardoor de culturele routines die bestonden rondom het mijnbedrijf dusdanig werden aangetast dat men mag spreken van een cultureel trauma binnen de Zuid-Limburgse maatschappij. De traumatische economische en sociale situaties zijn vandaag de dag grotendeels opgelost en de regio heeft zichzelf opnieuw uitgevonden, hoewel nieuwe problemen omtrent vergrijzing en leegloop de laatste jaren steeds prominenter worden. Of dit nog naweeën zijn van het mijnverleden is vooralsnog niet te zeggen aangezien hier nog geen onderzoek naar is gedaan. Niettemin heeft het culturele trauma nog wel een invloed op de huidige beeldvorming rondom het mijnverleden van Limburg, gezien het discours dat ook heden ten dage nog wordt gebruikt door Limburgse muzikanten wanneer ze schrijven over de mijnen en de mijnsluiting. In de geanalyseerde nummers komen veelal de negatieve gevolgen van de mijnsluiting naar voren terwijl de mijnwerkers vaak worden geromantiseerd, wat laat zien dat dit het culturele trauma nog steeds invloed heeft op het discours dat Zuid-Limburg gebruikt om haar mijnverleden te duiden. Het discours focust zich in eerste instantie op een geromantiseerde voorstelling van het mijnbedrijf en benadrukt daarbij de economische en sociale rol die de mijnen innamen in de samenleving. Door het contrast met de traumatiserende economische en sociale situaties die zich vrij snel na de mijnsluiting manifesteerden en het gebrek aan monumenten of tastbare herinneringen aan de mijn, ontstond een geromantiseerd en vooral negatief en bitter discours rondom de mijnen. Het sluiten van de mijnen was noodzakelijk en het werk was bijzonder gevaarlijk en zwaar, maar door een gebrek aan consequent beleid rondom de vervanging van de taken van het mijnbedrijf werd via het mijnsluitingsproces de ziel van Zuid-Limburg als het ware uit de regio gerukt. Of deze gevoelens gerechtvaardigd zijn ten opzichte van feitelijke gebeurtenissen wordt in dit onderzoek in het midden gelaten, aangezien vooral de beeldvorming rondom de mijnen en de mijnsluiting wordt onderzocht.

Op het terrein van cultureel trauma en hoe de mijnsluiting de Zuid-Limburgse beeld van de kolenmijnen beïnvloedde, liggen nog veel mogelijkheden om nieuwe, originele onderzoeken uit te voeren. Zo is in dit onderzoek de katholieke kerk en de invloed van de ontzuiling in Zuid-Limburg bewust buiten beschouwing gelaten, maar hier liggen zeker kansen voor verdere analyse. Daarnaast kunnen verschillende onderdelen van de Limburgse volkscultuur grootschaliger worden geanalyseerd, aangezien talloze volksliedjes, maar ook gedichten verhalen en kunst is gemaakt over de mijnsluitingsperiode. Onderzoeken die zich richten op interviews met betrokkenen, juist nu ze nog in leven zijn, zouden kunnen bijdragen aan het reconstrueren van het Limburgse mijntrauma, maar ook helpen bij het helingsproces waar Zuid-Limburg zich momenteel nog steeds in bevindt. Het mag duidelijk zijn dat de kolenmijnen al lang gesloten zijn, maar ze leven nog altijd voort in de Zuid-Limburgse identiteit en herinnering. Het is een goede zaak dat de regio haar verleden in ere wil houden en de offers die vorige generaties hebben moeten maken worden herdacht. Tegelijkertijd mag en moet Zuid-Limburg kritisch zijn over de wijze hoe er wordt nagedacht over haar mijnverleden en in welk discours dit wordt verwoord. Enkel zo kan de regio haar verleden eervol herdenken, nieuwe generaties Limburgers onderwijzen over hun erfgoed en het culturele trauma overwinnen.

Bibliografie

Bronnen

Denteneer, H.M.C., *Gedwongen Beroepswisseling: de lotgevallen van de mijnopzichters van de staatsmijnen, die wegens bedrijfssluiting van beroep moesten veranderen* (Proefschrift Sociale Wetenschappen, Katholieke Universiteit Nijmegen, Nijmegen 1980).

Kranten

Limburgs Dagblad

Het Vrije Volk: Democratisch-Socialistisch Dagblad

De Waarheid

De Volkskrant

Liedjes

Sjef Diederik – Veur 't sjravele en 't sjoefte (1973)

Carboon – Leef is mie land (1976)

Janse Bagge Bend – Sollicitere (1982)

DOLS – Emma (2019)

Online bronnen

CBS, 'Arbeidsdeelname Nederland regionaal 2004-2018', <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84469NED/table?ts=1578663550666> [08-01-2020].

CBS, 'Belang dienstensector sinds 1969 sterk toegenomen', <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/27/belang-dienstensector-sinds-1969-sterk-toegenomen> [geraadpleegd 30-12-2019].

CBS, 'Kolen en kolenproducten; winning, in- en uitvoer, productie; vanaf 1802', <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/71554ned/table?ts=1578685882496&fromstatweb=true> [geraadpleegd 07-01-2020].

CBS, 'Roosendaal en Limburgse steden in top drugsoverlast', <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/30/roosendaal-en-limburgse-steden-in-top-drugsoverlast> [geraadpleegd 09-01-2020].

De Mijnen, Jan Hendriks, 'Witste nog, Carboon liedtekst Leef is Mie Land', <https://www.demijnen.nl/actueel/nieuws-item/witste-nog-carboon-liedtekst-leef-mie-land> [geraadpleegd 06-01-2020].

De Mijnstreek, 'Rede Minister den Uyl, gehouden te Heerlen op 17 december 1965', <https://www.demijnstreek.net/pdf/toespraak-den-uyt-mijnnota.pdf> [geraadpleegd 07-12-2019].

Gemeente Heerlen, 'Jaar van de mijnen in 2015', <https://www.demijnen.nl/actueel/nieuws-item/jaar-van-de-mijnen-2015> [geraadpleegd op 01-11-2019].

Glück Auf, M.L.J. Potten, 'Verzameling over de Lange Jan & Lange Lies.', <https://www.gluckauf.nl/particuliere-mijn-on-1/lange-jan-lange-lies-van-de-o-n-1/verzameling-lange-jan-lange-lies> [geraadpleegd 31-12-2019].

L1, 'DOLS in L1 Cultuurcafé: Muziek van tweelingbroers Chris en Stijn Dols', <https://l1.nl/l1-cultuurcafe-muziek-van-tweelingbroers-chris-en-stijn-dols-152470/> [geraadpleegd 08-01-2020].

Musixmatch, 'Lyrics Sollicitere', <https://www.musixmatch.com/lyrics/Janse-Bagge-bend/Sollicitere> [geraadpleegd 06-01-2020].

Streektaalzang, 'Carboon', <http://www.streektaalzang.nl/strk/limb/limbcarn.htm> [geraadpleegd 07-01-2020].

Streektaalzang, 'Janse Bagge Bend', <http://www.streektaalzang.nl/strk/limb/limbjbn.htm> [geraadpleegd 08-01-2020].

Streektaalzang, 'Sjef Diedereren', <http://www.streektaalzang.nl/strk/limb/limbsdin.htm> [geraadpleegd 07-01-2020].

Youtube, 'Sjef Diedereren – Veur 't sjravele en 't sjoefte', <https://www.youtube.com/watch?v=FguDTypAzi0> [geraadpleegd 06-01-2020].

Literatuur

Alexander, Jeffrey C., (ed.), *Cultural Trauma and Collective Identity* (Berkeley/Los Angeles 2004).

Cornips, Leonie & Knotter, Ad, 'De uitvinding van Limburg: de territorialisering en geschiedenis, taal en identiteit' in Sociaal Historisch Centrum voor Limburg, *Sociaal Historisch Centrum voor Limburg, jaarboek 2005* (Maastricht 2005), pp. 136-163.

Derks, Wim. 'De arbeidsmarkt in Limburg 1960-2005: is de sluiting van de mijnen verwerkt?' in Sociaal Historisch Centrum voor Limburg, *Sociaal Historisch Centrum voor Limburg, jaarboek 2005* (Maastricht 2005), pp. 173-196.

ETIL & SHCL, *Na de mijnsluiting in Zuid-Limburg. 35 jaar herstructurering en reconversie 1965-2000 en een doorkijk naar 2010* (Maastricht 2013).

Joas, Hans, 'Cultural Trauma? On the Most Recent Turn in Jeffrey Alexander's Cultural Sociology', *European Journal of Social Theory* 8:3, pp. 365-374.

Knotter, Ad (red.), *Dit is Limburg! Opstellen over de Limburgse identiteit* (Zwolle/Maastricht 2009).

Knotter, Ad (red.), *Mijnwerkers in Limburg. Een sociale geschiedenis* (Nijmegen 2012).

Kreukels, Loek (red.), *Mijnarbeid: Volgzaamheid en Strijdbaarheid. Geschiedenis van de arbeidsverhoudingen in de Nederlandse steenkolenmijnen, 1900-1940* (Assen/Maastricht 1986).

Kusters, Wiel, *In en onder het dorp: mijnwerkersleven in Limburg* (Nijmegen 2012).

Luyten, Marcia, *Het Geluk van Limburg* (Amsterdam 2018).

Rauw, L.G. de, & Maas, Sjef, *'Ons Limburg' 1911-1918* (Heerlen 1981).

Artikelen

Karel, Erwin & Stuart, Peter, 'De Verlaten Mijnen in Limburg' in *Groniek. Historisch Tijdschrift* 4, pp. 27-30.

Leonie Cornips, 'Local identity construction in Dutch Limburg through dialect forms and popular culture' in Dieter Stern, Motoki Nomachi en Bojan Belić, *Linguistic Regionalism in Eastern Europe and Beyond Minority, Regional and Literary Microlanguages* (Frankfurt am Main 2018) pp. 290-319.

Leonie Cornips, 'Recent developments in the Limburg dialect region' in Frans Hinskens & John Taeldeman, *Language and Space: An international handbook of linguistic variation. Volume 3: Dutch* (Berlijn/Boston 2013), pp. 378-399.

Renes, J. (ed.), *De Geschiedenis van het Zuid-Limburgse cultuurlandschap* (Assen/Maastricht 1988).

Riley, R.C., 'Changes in the Supply of Coking Coal in Belgium Since 1945', *Economic Geograpy*, 43:3, pp. 261-270.